

Die uw jeugd vernieuwt
als die van een arend...

De Reformatie

WEEKBLAD TOT ONTWIKKELING VAN HET GEREFORMEERDE LEVEN

In dit nummer:

KERKELIJK LEVEN

205

B. Luiten

Één van hart

MEDITATIEF

209

E.C. Luth

Ouwe koek

WANDELEN MET GOD

210

W.H. de Groot

Ovatie voor God

ACHTERGRONDEN

211

A.L. Th. de Bruijne

Een boek dat
te denken geeft

LITURGIE EN GEMEENTE

216

J. Smelik

En al het volk
zegge: Amen

en verder...

Meegelezen

KERKELIJK LEVEN / B. Luiten

ÉÉN VAN HART

Is onze eenheid aan het afbrokkelen? Sommigen wijzen bezorgd naar het verschil in liggingen, richtingen en bladen. Anderen raken aangeslagen door de aanhoudende kritiek op ons kerkelijk leven, Terwijl er zoveel positiefs te zeggen is over wat er in de kerken gebeurt, overheerst hier en daar toch een negatieve indruk.

Het aantal onttrekkingen ligt er niet om. Anderen onttrekken zich niet, maar zeggen wel dat ze af en toe elders 'bijtanken'. Geen wonder, dat dit spanning geeft in de gemeente.

Verscheidenheid

Toch mag het opvallen, dat er in de Schrift zo gemakkelijk kan worden omgesprongen met onderlinge verschillen. De gemeente te Corinthen bijvoorbeeld had te maken met Paulus, Petrus en Apollos. Drie zózeer verschillende mannen, dat gemeenteleden kwamen tot een eigen voorkeur.

Hoe reageert Paulus daarop? Hij legt de schuld niet bij het genoemde trio, dat zij hun onderlinge ver-

schillen beter hadden moeten wegpoetsen. Maar de apostel wijst naar de gemeenteleden: gaan jullie hier verstandiger mee om! Is Petrus voor jullie gekruisigd, of Paulus? Loop dan niet één achterna, maar accepteer ze alledrie als je merkt dat ze Christus in waarheid verkondigen.

Met andere woorden: niet het onderscheid tussen de predikers bracht de eenheid van de gemeente in gevaar, maar die eenheid kwam wel op het spel te staan toen gemeenteleden gingen kiezen vóór de één en tegen de ander.

In 1 Cor. 3 : 3 noemt Paulus mensen die dit doen 'onveranderd', dat wil zeggen 'onbekeerd'. Voordat ze tot geloof in Christus kwamen, leefden ze vanuit zichzelf, met hun eigen begeerten als maatstaf. Wel-

nu, eigenlijk doen dat nog **steeds**, onveranderd. Nu gaan ze in het geestelijke uit van hun eigen smaak, **hun** voorkeur, **hoe** zij het willen horen.

Dat maakt de kerk kapot. Onderscheid tussen de mensen en hun achtergronden en hun liggingen is **normaal**, ook in de gemeente van Christus. Maar het is niet normaal als je dat niet **kunt** verdragen, als je je eigen zicht op de spits gaat drijven. Dan is er maar **één** boodschap: bekeer u!

Daarmee is niet gezegd, dat **elk** verschil binnen de grenzen van Schrift en belijdenis valt. Was het **maar** waar! Maar wel zijn de grenzen **van** de confessie **aanmerkelijk ruimer** dan vaak wordt beseft. **Onze** belijdenis is niet **gesneden** op de maat van een **persoonlijke** ligging, maar

zij laat alle ruimte aan eigen accenten **van** allerlei gelovige mensen.

Eénheid

Dus verscheidenheid is als **zodanig** niet zo'n groot gevaar. Maar zij kan een probleem **worden**, wanneer het met de eenheid niet zo goed zit.

Deze eenheid **namelijk**, dat je **ondanks** allerlei verschillen van elkaar weet, dat je diep in je hart wordt bewogen door **één Geest**, **één** Heer, **één** geloof en **één** hoop.

Weten wij dit van elkaar?

Ja, zegt de **één**, want dat belijden we.

Nee, zegt de ander, want zo hoor ik je nooit praten.

En ze hebben **allebei** gelijk.

Heel subtiel is hier iets uit de rails gelopen, niet overal, niet bij iedereen, maar **m.i.** toch wel herkenbaar bij menigeen.

Om een voorbeeld te noemen: **vader** en zoon zitten naast **elkaar** in de **kerk**. Zij zingen Psalm 103 : 1:

'Zegen, mijn ziel, de **grote** naam des **HEREN**,

laat al wat **binnen** in mij is **Hem** eren,

vergeet niet hoe zijn liefd' u heeft geleid'.

Zijn ze één? Ja, want ze zingen hetzelfde.

Maar intussen **denkt** de zoon: 'Pa, daar hoor ik je nooit over; jij hebt me nog nooit verteld hoe Gods liefde je leven heeft geleid...'

Even later zingen ze Psalm 31:

'**Bij U, o HEER**, zoek ik bescherming. Beschaam mijn hoop dan niet, als U mijn noden ziet'.

Maar de jongen kent **zijn** vader niet zo, als iemand die bescherming zoekt bij de **HERE**. Zo praat hij niet. In ieder geval niet met hem. Zeker, vader probeert hem **wel** op het goede spoor te brengen. Hij spreekt zijn zoon er regelmatig op aan dat hij een kind van God mag **zijn**. Maar de jongen hoort zijn vader nooit over zichzelf zeggen: 'ik ben zo blij, dat ik **Gods eigendom** ben, dat is alles voor **mij**'.

Het is meer het **normatieve**, zo

móet het zijn. Daarin zijn we zeker **één**.

Maar zijn we dan ook **één van hart** en **ziel**, zoals gezegd **wordt** van de eerste christengemeente? **Dan** zul je toch **eerst** **elkaars** hart en ziel beter moeten leren kennen.

Geloof is om te delen met elkaar

Maar dat lijkt **een** hachelijke zaak te zijn.

Kijk naar de **bijbelstudie-verenigingen**, van welke **sexe** of leeftijd dan ook: voordat het persoonlijk wordt, is meestal de vergadering gesloten. Wij bestuderen wel de bijbel **samen**. Bijvoorbeeld over **koning** Hizkia, die van God uitkomst kreeg op **zijn** gebed. Een **geheel** eigen situatie, op een markant punt in de **heilsgeschiedenis**. Als je dat samen ziet, leer je veel over G d. En **zeker**, dat bindt samen.

Maar dan de vraag, of God nog steeds zo is. En hoe Hij de **gebeden** verhoort in **jouw** leven. Kun je daar ook iets over vertellen? Hoe heeft zijn liefde je tot hiertoe geleid (**Psalm 103**)?

Een andere **keer** gaat het over **Jezus**, die boze geesten **uitdrijft**. Het roept veel vragen op: **wat** zijn **boze** geesten, en **zijn** die er nog **steeds**? **Belangrijk** om over te praten.

Maar dan de vraag, of Jezus nog steeds zo is. Maakt Hij ook in **jouw** leven ruimte **voor** zichzelf? **Hoe** **merk** je dat? En geeft dat ook weerstand, of gaat het **vanzelf**?

Aan die vragen **zijn** we niet altijd toe **gekomen**.

We belijden, dat God zich **niet** alleen bekend maakt in **zijn** Woord, **maar** ook in zijn regering van alle dingen, **ook** van ons **persoonlijk** leven. Maar toch, als het **erop** **aan** **komt**, is het gemakkelijkste spreken over het Woord **alléén**.

Zo blijven de levens een gesloten boek, en worden mensen **eenzaam**. De hoogten en de diepten van het geestelijk leven worden tot een individuele **weg**.

We zingen samen de psalmen, en

KERNREDACTIE:

PROF. DR. M. TE VELDE,
DRS. G.J. VAN MIDDELKOOP.

OVERIGEREDACTIELEDEN:

DRS. R. TER BEEK, DRS. B. BOS, DRS.
A.L.Th. DE BRUIJNE, DRS. G. GUNNINK,
DRS. B. LUITEN, PROF. DR. C.J. DE RIJTER.

MEDEWERKERS:

J.J.D. BAAS, DRS. C.J. HAAK,
J.M. DE JONG, DR. J. SMELIK,
DRS. H. VELDMAN.

REDACTIE-ASSISTENT:

K.J. BURGER, Groenestraat 142, 8261 VK
Kampen, Tel. (038) 3325972.

Alle stukken bestemd voor de Redactie aan:
De Reformatie, Postbus 24, 8260 AA Kampen.

ADMINISTRATIE/ADVERTENTIES:

Uitgeverij Oosterbaan & Le Cointre B.V.,
Postrekening 406040 t.n.v.,
De Reformatie, Goes, Postbus 25, 4460 AA
Goes. Tel. (0113) 215591.

ABONNEMENT:

f 85,75 per jaar; f 46,25 per halfjaar; studenten
f 70,25 per jaar (binnenland). Buitenland:
f 144,50 per jaar (zeepost).

Een abonnement kan per maand ingaan,
maar slechts beëindigd worden uiterlijk twee
maanden voor het verstrijken van de beta-
lingstermijn (opzegging van jaarabonnement
vóór 1 november, van een halfjaarabonnement
vóór 1 juni).

Losse nummers f 1,95 (excl. porto).

De Reformatie is op cassette verkrijgbaar bij
de Stichting Bralectah,
Tel. (0521) 515946.

ADVERTENTIES:

Prijs: f 0,84 per mm. Contracttarief op aan-
vraag.

Zonder schriftelijke toestemming van de
uitgever is het niet toegestaan artikelen uit
dit blad over te nemen.

ISSN 0165-5191

we luisteren naar de **preek**. Maar de reactie daarop, **wat** God daarmee in je leven **dóet**, wordt tot een **eenzame** vraag op het jaarlijkse **huisbezoek**. En dat loopt dan **ook** niet meer, **uiteraard**.

Samenhang

Het lijkt weer wat zwartgallig te worden allemaal. Maar dat hoeft niet, want we hebben de mooiste dingen in huis. De **schatkist** van Gods **omgang** met ons **is** tot de rand gevuld.

We zijn alleen een stuk **communicatie** kwijtgeraakt, het gesprek van **hart** tot hart. En **toen** werd de buitenkant steeds belangrijker, **gingen** we ons ergeren aan onderlinge verschillen, **die zouden** onze eenheid bedreigen.

Ervaring 1

Ja, we **zijn** een stuk **ervaring** kwijtgeraakt. Zo, het hoge woord is eruit.

De ervaring, mag zij nog worden genoemd, verguisd als ze is? Want we kenden haar nog maar op **één** manier: als de **subjectieve tegenhanger** van Gods vaste beloften. Op die manier **hebben we haar bestreden**, in de Vrijmaking, en terecht! **Toen** werd de werkelijkheid van de **doop** afhankelijk gemaakt **van** de ervaring op latere leeftijd: als je **ge**loof voelde, had je een echte doop gehad, anders niet. Zo werd Gods Woord **onzeker** gemaakt, onderuit gehaald, door het gevoel. En **van** **daag** gebeurt dat in de synodale kerken (ik **zeg** het niet met vreugde) ten **aanzien** van heel Gods Woord. De persoonlijke ervaring moet daar beslissen, of woorden van God voor jou waar zijn. Op die **manier** is de **ervaring** een vijand. Laat dat duidelijk zijn en blijven.

Maar je kunt de ervaring ook op haar eigen, onmisbare plaats laten staan. In de **trant** van Psalm 66 : 16: 'Komt, hoort, en ik **wil** vertellen, gij allen die **God** vreest, wat Hij gedaan heeft aan mijn ziel'.

Op die manier wordt de werkelijkheid **van** God **niet** onzeker gemaakt, maar **doorleefd** en **doorverteld**! Het mensenleven gaat open, en God komt **daaruit** te voorschijn als de vervuller van zijn beloften. Dat kan heel bemoedigend zijn. Het **kan herkenning** geven. In ieder geval geeft **het** een band, **als** je **samen** merkt hoe God in onderscheiden **levens** op verschillende manieren zijn hulp en kracht **laat** blijken. Je wordt **één van** hart, als je van elkaar mag **weten** hoe je klein wordt **voor** die grote God. **Dan kijk je** meteen **ook anders** tegen de gemeente **aan**: je herkent **Christus** in je broeders en zusters, daarom **wil** je ze voor geen goud meer kwijt.

Ervaring 2

Voor de zekerheid mag nog een keer worden gezegd, wat **geloofservaring** is. Want **menig** een heeft de **indruk**, dat zijn **of** haar vereniging **best** wel open is, en dat het er heel persoonlijk kan toe gaan.

De maatstaf blijkt echter nogal **eens** te zijn, dat ieder durft te zeggen 'wat hij ervan vindt'.

En dat **is** dus **geloofservaring** precies niet.

Zeggen 'wat je ervan vindt' is **misschien** al heel wat, als je dat **nooit** gewend geweest bent. Maar de jongere generatie **draait** daar meestal z'n hand niet voor om. Het is een **gemakkelijke** manier om in de **aanval** te gaan, voordat je jezelf moet **verdedigen**.

Nee, in de **geloofservaring** staat **God** centraal, de God **van** Abraham, Izaak en Jakob; de **God** die in zijn Zoon omziet naar **de** wereld, **zoals** Hij bekendmaakt in zijn Woord. Hoe herken je, dat **die** God ook **jouw** leven maakt tot zijn **tempel**?

Dat is toch een hoogst belangrijke **vraag** voor iemand, die in vrijwel alle **preken** hoort dat je **zo'n tempel behoort te zijn**? Hoe gebeurt dat **dan**, hoe herken je dat, en hoe herken je daarin **elkaar**?

't Is heus geen wonder, dat lieden van radicale groeperingen juist

onze jeugd op straat aanspreken **met** de vraag: '**ben** je wedergebo-ren?' Ik merk, dat veel (oudere) jongens en meisjes **daarop** het antwoord niet weten. Zelfs in de beschermde sfeer **van** de catechisatie kunnen zij niet omschrijven, wat wedergeboorte is. Het 'bidden om vergeving van de zonden' wordt **dan** genoemd **als** omschrijving. Dat **is** niet fout, maar toch verre van volledig. Ja, hoe zeg je dat dan? Daar praten we eigenlijk nooit over! Thuis **niet**, en nergens. Daar hebben we helemaal **geen** woorden voor. En dat, terwijl **deze** ervaring de **allerbelangrijkste** inhoud van je leven wil zijn. Zij wordt je gegeven **als** het begin **van** de eeuwige vreugde. Om samen te delen!

Papier is geduldig

Op papier doen we dat ook **zeker**.

In de Dordtse Leerregels bijv. gaan we uitvoerig in op de vruchten **van** de uitverkiezing **die** wij bij onszelf mogen opmerken, zoals een **kinderlijk** ontzag voor **God**, droefheid naar Gods wil over de zonde en honger en dorst naar de gerechtigheid (I 12). **Ook** wordt daarin onder woorden gebracht dat ons ernstig verlangen naar God niet altijd resulteert in een **sterk** geloofsleven, **dat** we daarin **soms** meer lijken op een walmende vlaspit en dat we dan toch niet hoeven **te** wanhopen (I 16). We belijden hoe **God** de **wedergeboorte** in ons tot **stand** brengt, en **hoe** wij die **dan** **ervaren** (III/IV 11,12). Nader wordt onder **woorden** gebracht hoe wij nu al, in dit leven, **geestelijke** vernieuwing ontvangen, als een heilzaam werk van God in ons (III/IV 16,17). Wij schrijven **vrijmoedig** over onze geestelijke **strijd**, vooral veroorzaakt door onze **eigen** zondige begeerten; **dat** we door te zondigen schade toebrengen aan ons geweten en soms **een** tijdlang de genade niet **meer** ervaren; en hoe **we** toch ook vanuit die situaties weer troost en **zekerheid** in God kunnen vinden (V). **Enz., enz.** Op papier staat het er **allemaal**, open en diepgaand. Maar in de

praktijk zijn deze ervaringeneerder een persoonlijk geheim, en daar-door niet zelden een eenzaam en bang avontuur.

Binnen handbereik

Op deze manier hoop ik duidelijk te maken, dat toch een **wezenlijk** deel van ons geloofsleven niet **goed** uit de verf komt. Nogmaals, dit is niet om te generaliseren. **Dit** raakt **niet** iedereen in **dezelfde** mate. Maar het komt m.i. wel vaak voor.

Als gelovige **mensen** zich **oriënteren** buiten **de** gemeente, zijn ze meestal niet op **zoek** naar **een valse leer**. Het heeft **dan ook niet** zoveel zin, **om ze** meteen op dat punt te **veroordelen**. Beter kun je de simpele vraag stellen: 'wat zoek je?'

En **dan** kan tot je verrassing **blijken** dat iets gezocht wordt, wat je zelf in huis hebt, ergens veilig **weggeborgen**. Je hoeft **het maar** te **voorschijn** te halen, en het probleem is opgelost: **een stuk geloofservaring**, om samen te delen, zodat iemand zich niet zo **eenzaam** voelt temidden van allerlei **mensen**, contacten, vergaderingen en organisaties... Iedere **vereniging, van elke leeftijd, kan er** zó mee **beginnen**. Dat je niet alleen bestudeert wat er staat in het **Woord van God**, maar dat je ook probeert **na** te gaan hoe God doet wat Hij **zeft**. Dat je op die manier **om je heen kijkt, in** de wereld. En dat je ook aandacht besteedt aan elkaar, persoonlijk. Want Gods **Woord** is niet altijd zo gemakkelijk, en zijn leiding ook niet. Daar heb je **elkaar** bij nodig (Ef. 3 : 18).

Op **die manier** zal snel een sfeer ontstaan van vertrouwen, echte **klangstelling** en waardering. Onderlinge verschillen vallen **weg**, als niet relevant. Want je kijkt in een hart, en je herkent je broeder en je zuster. En je merkt, **met blijdschap**: dit **kan** nooit stuk!

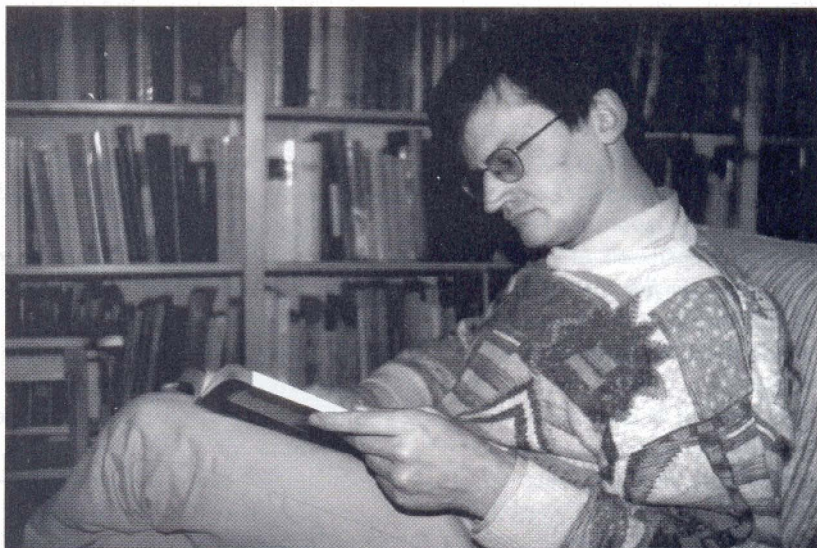
PROMOTIE DR. J. SMELIK

Op donderdag 27 november mocht onze medewerker muziek J. Smelik **promoveren** in de Godgeleerdheid en Godsdienstwetenschap aan de Rijksuniversiteit te Groningen. Hij schreef daarvoor een proefschrift, dat de **titel** draagt Een in lied en leven. In deze studie behandelt hij het stichtelijk lied bij Nederlandse protestanten **tussen** 1866 en 1938. Bij het proefschrift voegde dr. Smelik naar oude gewoonte een aantal stellingen. Enkele uit **deze reeks** die prikkelen tot nadenken:

- * *Oppositie tegen het ritmisch zingen in de kerkdiensten werd in de eerste decennia van de twintigste eeuw mede gevoed door het feit dat de pleitbezorgers ervan voornamelijk tot de vernieuwende stromingen binnen het protestantisme behoorden.*
- * *Het (doorgaans op infantiliserende wijze) toelichten van onderdelen van een liturgie, waarmee men tijdens kerkdiensten bewustwording en betrokkenheid denkt te bevorderen, illustreert het gebrek aan liturgische vorming bij voorgangers.*

- * *Het gebruik van collectemuntten of -bonnen in kerkdiensten hoort bij een materialistische levenswijze. De 'inzameling der gaven' als liturgische symboolhandeling onttaardt erdoor in een administratieve, belastingtechnische daad en verwordt tot 'inzameling van kwitanties'.*
- * *Aangezien het orgelspel voor aanvang en na afloop van de kerkdienst als muzak functioneert, dient het afgeschaft te worden.*
- * *De hoge kijkcijfers van het EO-programma 'Nederland zingt' demonstreren eerder dat Nederland juist niet zingt.*
- * *Een mens kan ook ziek worden van medische televisieprogramma's.*

De redactie wenst dr. Snelik hartelijk geluk met deze fraaie afronding van jaren werk en hoopt dat ons blad ook in de toekomst daarvan nog vele vruchten mag plukken, zowel voor de rubriek Muziek als voor het onderwerp Gemeente en liturgie.

M meditatief

Wij willen vertellen...

Psalm 78 : 4b

Niks nieuws

Niets **nieuws** heb ik te melden.
De dichter van **Psalm 78** trouwens
ook niet.
Ik **zeg** het gelijk maar.
Wat dat betreft hoeft u van ons alle-
bei niks te verwachten.
Geschiedenis, daar gaat het **over**.
Over ouwe **koek**.
En over doorvertellen.
Geschiedenis..., voer **voor** hobby-
isten dus?
Nee, toch niet.
Want de dichter **begint** zijn lied
met: 'Wend het **oor**, **mijn** volk.'
Hallo, jullie moeten **allemaal** luis-
teren.
Niet alleen de Israëlietische Histo-
rische Vereniging.
Iedereen moet het horen.
En iedereen moet doorvertellen!

God is altijd dezelfde

Boven Psalm 78 heeft het NBG ge-
zet De les der **geschiedenis**.
Een nogal vlakke aanduiding.
De dichter zou **er zelf** vast wat an-
ders boven hebben **gezet**.
Bijvoorbeeld uit vers 4: De roemrij-
ke daden **van** Jahwe.
De **acties** waarmee Jahwe beroemd
geworden is.
Daar **focust** deze Psalm **op**.
Niet op de **belevissen** van één of
ander oud-oosters volk.
Het gaat om de **geschiedenis** van
God met deze mensen.
Om de levende God, die is, die was
en die **komt**.
Hij is de a en de z; begin in Gen. 1
– ja zelfs daarvoor – en einde als

het nieuwe Jeruzalem straks uit de
hemel naar beneden komt.
En **met** Hem leven wij daar ergens
tussenin.
De God van de **geschiedenis** is de
God van vandaag en van de **toe-**
komst.
En die God van nu leer je beter
kennen **door** er goed naar te **kijken**
hoe Hij het vroeger deed.
Wil je deze God kennen; wil je dat
een volgende generatie Hem kent,
dan moet je **doorvertellen**.
En dan heb je **ook** wat te vertellen!

God doet niet altijd hetzelfde

God **gaat** Verder en verder **met** je,
op weg naar de nieuwe Stad.
Eens verwachtten mensen een Mes-
sias uit **Davids** familie.
Wij **kijken** uit naar zijn terugkomst
op de **wolken**.
Maar die **verhalen** over God geven
Hem **kleur**.
Zijn onmisbaar voor je kinderen om
zelf **kleur** te bekennen voor deze
God.
Je moet Hem **aan** het werk gezien
hebben als **een** God die zorgt voor
zijn mensen.
Hoe kun je **anders** als **kind** leren
zijn **zorg** ook zelf **persoonlijk** te er-
varen.
Dat zal je dan **toch** **een** **zorg** zijn?
Met iemand **waarvan** je nauwelijks
weet wat **hij** of zij heeft **gedaan**,
kun je geen levende, innige relatie
hebben.
Daarom is het **immens** **belangrijk**
om door te vertellen...

Angst

De dichter formuleert zijn doel in
vers 7.
O.a. **zegt** hij daar dat je doorvertel-
len moet aan de **kinderen** 'opdat die

hun vertrouwen op God zouden
stellen'.
Persoonlijk vertrouwen bij het **kind**
op God.
Daar gaat **het** om.
Een open deur?
Staat je opvoeding werkelijk in het
teken van **het** wekken van persoon-
lijk geloof in de **HERE** God?
Of in de **praktijk** **meer** in het teken
van de angst, van de zorg.
'O, als mijn jongen, **mijn** meisje
maar goed terecht komt.'
Angst voor de toekomst van je kind
kan leiden tot een krampachtige
overdracht van regels.
'Zo doen wij dat nou **eenmaal** en
waag het niet om het **anders** te
doen.'

'Wow!'

De Psalm ademt een absoluut **ande-**
re sfeer.
Vertel ze liever over de roemruchte
dadens van de **HERE**.
Draag de verwondering over.
Wees **zelf** verwonderd, **trots** als een
pauw op **m'n** Vader.
Het **begeesterde**: 'Zal ik jou eens
wat vertellen!!' van de dichter van
Psalm 78, dat moet je stijl van op-
voeden zijn.
Doorgeven in verwondering.
in de sfeer van 'wow' en 'yes'.
Als u begrijpt wat ik bedoel.
Omdat je zelf diep geraakt bent
door het evangelie van Christus.
Door ouwe koek, ja.
Maar de **kunst** is om 'm vers te
houden.

OVATIE VOOR GOD

W.H. de Groot

(over nederigheid 3)

Wandelen met God

Jezus in de hoofdrol

Het **was** prachtig geweest. **Een** avondvullend programma. Een toneelstuk **van** de bovenste plank. Vooral die hoofdrolspeler. Die speelde niet maar toneel, nee, die **nam** je mee. **Mee** naar een andere wereld. Te mooi om **waar te zijn**. Van het begin tot het einde had je het gevoel gehad, dat je erbij hoorde. Dat je in het toneelstuk participeerde. Dat het over jou ging. De hoofdrolspeler bracht het zo dichtbij, dat je **er enorm** bij betrokken raakte. Je werd geraakt tot in het diepst **van** je bestaan. Het is geen wonder, dat de staande ovatie na afloop minutenlang aanhield. Vooral **toen** de hoofdrolspeler opkwam **ging er een** gejuich op van **jewelste...**

Het is prachtig. **Een** levensvullend programma. Hier geen toneelstuk. **Nee:** de harde, maar heerlijke werkelijkheid. Levensecht. Vooral die Hoofdrolspeler. Van het **begin** tot het einde geeft Hij je het gevoel, **dat je erbij hoort**. Het **gaat ook** om jou! Je wordt geraakt tot in het **diepst van** je bestaan. Je raakt erbij **betrokken**. Neutraal zijn kan niet. Het is geen wonder, dat de Bedenker **van** dit wonderlijke schouwspel een levenslange staande ovatie van je vraagt.

Voorals de Hoofdrolspeler terugkomt. Dan zal er een gejuich **van jewelste** opgaan.

Wat kun je je klein voelen als je stilstaat bij de 'plot' van de grote **God**. Wie anders had dat kunnen bedenken? Gods waarheid brengt je tot nederigheid. Nederigheid tegenover je naaste. Omdat je weet, dat je geen streep heb om op te staan. Maar zeker ook nederigheid tegenover je Schepper! Wie ben jij dat je met **Hem** mag wandelen?

God en jij

Als je **nadenkt** over nederigheid moet je goed beseffen wie je zelf bent. Gods Woord houdt je de **spiegel voor**. En wat zie je? Je ziet vooral een zondig **mens**, die van zichzelf niets voorstelt.

In doffe kleuren zie je jezelf getekend. Een mens in ellende. Ellende betekent uitlandig. Ver van je **bestemming**. Door jezelf langs de lijn gezet. Slechts een toeschouwer. **Zou het ooit nog wat worden?**

Ja, het wordt wel **wat**. Maar dat dank je niet **aan** jezelf. Slechts de Hoofdrolspeler verdient een staande ovatie. Het is, dat Hij je betreft in het plan van **God**. Zijn optreden is 'één voor **allen**'.

Als je houvast vindt **in zijn** optreden. Als je in zijn rol gelooft. Dan wordt je **één** met **Hem**.

Alleen dan **krijgt** jouw leven **glans**. Alleen dan is er een uitweg uit de **misère**. De enige uitweg. God **wijst** die in zijn liefde. De hemelse **Regisseur** geeft je **zicht** op de Hoofdrolspeler.

Als je nadenkt over nederigheid, **moet** je ook goed beseffen, wie God is. God is te **groot voor woorden**. En toch is het script in mensenwoorden **geschreven**. En is de Hoofdrolspeler een **mens** als wij. Als je Gods **script** leest. Wat **kun** je dan onder de indruk raken **van** zijn grootheid. Als je leest over de schepping. Als je **nadenkt** over de **herscheping**. Als je **God** **leert kennen** in zijn **trouw**, in zijn liefde, in zijn genade en in zijn **strengheid**. Als je **& Here God ontmoet** in zijn Zoon Jezus Christus. Dan kan het niet **anders**, of dat **maakt enorme** indruk. Je **voelt je** als Johannes in Openbaring 1. Je valt als dood **voor zijn** voeten en moet wel aanbidden. Je **wordt kleiner** en kleiner. En hoe kleiner **jij** bent, hoe **groter God** wordt. Daar mag je dienstbaar aan zijn. Levenslang.

Ovatie voor God

Beseffen wie jij bent. Beseffen wie God is. Als je die **twee** dingen combineert, dan laat je **het** wel uit je hoofd **om hoogmoedig** te zijn. **Overdreven assertief**. Dan laatje **het wel** uit je hoofd **om applaus voor jezelf** te geven. Omdat je weet dat je dat **applaus** van jezelf niet waard bent. Het is **Góð**, die levenslang **onze** staande ovatie verdient. Daar **mogen wij in heel ons** leven op gericht zijn. **God** heeft je meer **te** bieden dan slechts een toneelstuk. Wat Hij je **biedt** raakt je tot in het diepst van je **wezen**. Of liever **wie** Hij je biedt, raakt je tot het diepst van je ziel. En **dat is hard nodig**. **Want van jezelf...** ach, van jezelf stel je **toch** w oneindig weinig voor. **Als volken** voor God als **een** stofje op de weegschaal. **Of een druppel** in een emmer. Wie ben jij dan? Klein mensje tegenover de grote **God**.

Als je jezelf echt **kent**. Als je jezelf **steeds** beter leert **kennen** in de **spiegel van Gods Woord**.

Dan beseft je, dat je al die aandacht van God niet verdient. Dan beseft je, **dat Jezus zijn hoofdrol voor jou** niet had hoeven **vertolken**. **Het was geen verplichtnummer!** Als je dat tot je laat **doordringen**, krijg je enig beseft van de **gigantische genade** van God. Dat Hij zijn liefde in jou wil investeren, dat is te **groots** voor woorden. Het maakt je **als mens** heel klein. Het maakt je bewondering en liefde voor God immens groot.

Jouw **bestaan** mag een levenslange ovatie voor God zijn. **Zoals iemand eens schreef:** dan word je van **lefschopper** tot **lofschopper**. Je geeft **God** alle eer. En voelt je klein in zijn nabijheid. Zo **bereikt** God zijn **doel in jouw** leven. God houdt van kleine mensen.

EEN BOEK DAT TE DENKEN GEEFT

A.L.Th. de Bruijne

Achtergronden

Vorige week maakte ik een begin met de bespreking van het boek **Het evangelie van Gods zoon** van professor dr. J. van Bruggen. Ik uitte grote waardering voor dit boek en probeerde iets van de waarde ervan aan te duiden. Tegelijk kondigde ik aan bij bepaalde inzichten vragen te hebben. Ondanks dat ik mij – zoals ik schreef – niet in staat voel om een vaktechnische discussie aan te gaan, laat ik in dit artikel op twee punten iets van die vragen doorklinken. Tegelijk wijs ik op een opgave voor gereformeerde theologie die met dit boek gegeven is.

Mensenzoon

Mijn eerste vraag heeft betrekking op Van Bruggens uitleg van de typering 'mensenzoon'. Van Bruggen meent dat het hier niet gaat om een titel van Jezus, maar om een echo van wat volksgenoten van Hem vonden. **Mensenzoon** is simpelweg: een gewoon iemand die van een mens afstamt. Zo hield men Jezus 'klein'. Jezus spreekt over 'de' mensenzoon als reactie op die inschatting van de mensen. Zo van: 'die mensenzoon waar jullie het over hebben'. Dat verklaart ook, zegt Van Bruggen, dat deze typering verdwijnt als Jezus' vernedering voorbij is en nooit een gangbare titel werd.

Hiermee wijst Van Bruggen twee veel gegeven interpretaties van 'zoon des mensen' af. Volgens velen was dat een titel die in de Joodse traditie bestond om & Messias-figuur aan te duiden. Veel anderen

zien er een aanduiding in van Jezus' echte menseiijheid. Ik vraag me of die eerste verklaring – weliswaar in afgezwakte vorm – werkelijk niet voldoet. Zij berust vooral op twee argumenten:

- a. In Daniël 7 is sprake van 'iemand als eens mensen zoon' die op de wolken tot God komt en alle macht krijgt. (Van Bruggen kiest hier voor de uitleg die in deze figuur een symbool ziet voor het volk Israël.)
- b. Gegevens uit een enkel ander Joods geschrift (1 Henoch en 4 Ezra) duiden op zo'n verwachting over een mensenzoon bij de Joden. (Van Bruggen geeft een andere uitleg van deze geschriften.)

Henoch

Wat betreft b. gaat Van Bruggen diep in op de interpretatie van genoemde geschriften. Zijn betoog is

typerend voor zijn zelfstandige historische benadering van bronnen uit het tijdvak rond het NT, die ik vorige week al noemde. Weinig exegeten wagen zich aan zulk narekenen. Vaak steunen ze op andere uitleggers van zulke bronnen. Van Bruggen komt dan ook tot een verrassende hypothese: de schrijver van 1 Henoch moet van Jezus geweten en de 'mensenzoon' waarover hij schrijft bewust naar Jezus gemodelleerd hebben. Misschien ging het om een joodse christen die andere Joden wilde overtuigen. Bij deze hypothese kan 1 Henoch natuurlijk niet langer bewijzen dat binnen de Joodse traditie de verwachting van een mensenzoon bestond.

Op z'n minst heeft Van Bruggens hypothese voldoende waarschijnlijkheid. Daarom kost het mij, als leek op dit punt gedwongen tot een vergelijking, geen moeite om ervan uit te gaan. Alleen, daarop denkend zie ik er wel een ander probleem uit oprijzen voor Van Bruggens uitleg van deze zelfaanduiding. De schrijver van 1 Henoch legt expliciet verband tussen 'zijn' mensenzoon en de gestalte uit Daniël 7. Als hij op die manier zijn Joodse volksgenoten heeft willen overtuigen dat Jezus die gestalte is, betekent dat toch dat het voor de Joden niet vreemd moet zijn geweest om in de figuur uit Daniël 7 een afzonderlijke persoon te herkennen en niet alleen een symbool voor het volk. Anders zou de poging bij voorbaat niet overtuigend zijn. Dat wij vandaag misschien concluderen dat er een betere uitleg van Daniël 7 bestaat, betekent nog niet dat de oudste Joodse exegese (die voor ons nauwelijks meer te achterhalen is) die ook exclusief heeft voorgestaan.

Bovendien heb ik reserves bij die **andere** uitleg van Daniël 7. Overtuigend is de waarneming dat in Daniël 7 zelf verband gelegd wordt tussen de 'iemand als eens mensen zoon' en 'het volk van de Allerhoogste'. Als de mensenzoon de macht krijgt, **staat** dat volgens Daniël 7 : 18, 22, 27 gelijk aan het feit dat Gods volk die macht **krijgt**. Het **kan** dus goed dat die menselijke gestalte een heel volk symboliseert. Maar het collectieve en het persoonlijke kunnen ook samen gaan. Als een volk verdrukt wordt door alle andere **volken** en **ineens** krijgt de koning van dat volk de macht in de wereld, dan **wordt** daarmee ook dat volk uit de **vernedering** getild. **Denk** aan psalm 47 : 4 waar in verband met Gods 'troonsbestijging' op de Sion (**waarschijnlijk** gekoppeld aan Davids successen als koning) het volk zingt: 'Hij **brenge** volken onder **ons**, natieën onder onze **voeten**'.

Is het historisch ook niet zo, dat Israëls lot verbonden **was** aan dat van het koningshuis van David? In Daniëls tijd is 'David' tot niets gereduceerd, **en daarmee** ook het volk. Er bestaat een samenhang **tussen** de vernedering van beiden (vergelijk ook Daniël 9 : 26). Maar er is een belofte dat een 'nieuwe David' zal opkomen, die ook aan Israël de glorie teruggeeft. Zouden Joden de toekomstige 'verhoging' van een verdrukt **volk** (waarover Daniël 7 spreekt) **daarom** niet als vanzelf in één perspectief kunnen zien met een toekomstige troonsbestijging van een nieuwe koning?

De

In dat verband herinner ik eraan dat de titel 'mensenzoon' altijd vergezeld gaat van het woordje 'de'. Van Bruggen ziet daarin Jezus' reactie op het spreken van **het** volk. Maar **dit** 'idioom in dialoog' (Van Bruggen) **vergt** tijd om te groeien. De mensen **zullen pas** behoefte gevoeld hebben om Jezus' **menselijke**

afkomst te benadrukken toen ze op zijn 'meer dan menselijke' **trekken** stuitten. Toch gebruikt Jezus deze zelfaanduiding al heel vroeg, als die behoefte nog onwaarschijnlijk is. Als de verschillende evangeliën deze titel voor het eerst noemen, zie ik in de gedeelten daarvoor geen aanwijzingen voor **zo'n** dialoog-situatie. Bij Joh 1 : 51 probeert Van Bruggen dat wel aannemelijk te maken door erop te wijzen dat **het** gebruik van **deze** titel volgt op Natanaëls woorden over Jezus. **Filip**pus zei tegen hem: **Jezus**, de **zoon** van Jozef uit Nazareth is de Messias. Natanaël kan zich dat niet voorstellen en vraagt: Kan uit Nazareth iets goeds **komen**? Misschien kun je dat zakelijk in verband brengen met: 'die man **is** toch een gewoon mensenkind'. Maar je kunt er **moeilijk** mee aannemelijk maken dat **Jenis**' opvallende idioom (de **zoon** des mensen) een reactie is op **Natanaëls** scepsis. **Went** bij alle eventuele **zakelijke** overeenstemming, is het idioom (het **woordgebruik**) juist verschillend. **Natanaël** vraagt niet: kan die zoon van Jozef ('die **zoon** van een **mens**') de Messias zijn? Het zit – ook volgens Van Houwelingen in zijn commentaar op Johannes – eerder vast op dat 'Nazareth'.

Tweeduidig

Daarom neig ik ertoe om in de bepaalde aanduiding 'de' **zoon** van de mens toch een verwijzing te zien naar een **gestalte** die uit het OT bekend kon zijn. Het meest voor de hand ligt dan de **mensenzoon** uit Daniël 7. Dat betekent niet dat onder de Joden een brede verwachting van **zo'n** **mensenzoon** moet hebben geleefd. Van Bruggen maakt duidelijk dat de Joodse verwachtingen **niet** zo omlijnd waren. Maar wie wilde, **kon** via deze **zelfaanduiding** de aansluiting aan de profetie van Daniël ontdekken. Er zit een **tweeduidigheid** in. Enerzijds betekent de uitdrukking 'gewoon mens' (passend bij Jezus' nederige **uitstraling**). Maar via deze verwijzing kun

je Hem zien in het **licht** van de profetie: deze mens pretendeert de heerser uit Daniël 7 te zijn, die **Gods** volk de glorie terug geeft. Dat **de** titel na Jezus' aardse leven niet **meer** in **zwang** is, kan dan te maken hebben met het feit dat **Jezus**' **verhoging** aan die fase van 'tweeduidigheid' een eind maakt. Zakelijk is de inhoud **van** 'de mensenzoon' bij deze uitleg gelijk aan die **van** de titels 'zoon van David', of 'Christus', zodat er **niets** verloren gaat als de aanduiding '**mensen-zoon**' wegebt. Deze opvatting van 'mensenzoon' zou ook passen bij **Jezus**' gebruik van de **woorden** 'koninkrijk van **God**'. Zowel Johannes de Doper als Jezus beginnen zomaar met die **benaming**, zonder nadere **introdunctie**. **Hun** gehoor **kan** deze **kennelijk** in beginsel plaatsen op grond van het OT. **Zo** **steekt** Jezus ook 'zomaar' van **wai** met zijn **zelfaanduiding** 'de mensenzoon'. Nu vormen de **profetieën** van Daniël ook van die **woorden** 'het koninkrijk van God' de directe achtergrond. Dat heb ik **van** Van Bruggen zelf geleerd, ook weer in dit boek. **Zou** het niet mogelijk zijn dat die twee typeringingen met elkaar samenhangen, zowel in Daniël als in de evangeliën: het is die 'iemand als eens mensen zoon' die 'Gods **koninkrijk**' onder de volken vestigt?

Zoon van God

Een tweede vraag heb ik bij **Van Bruggens** uitleg van de titel 'zoon van Gd'. Van Bruggen verbindt deze aanduiding aan Jezus als **mens**. Als geboren **mens** heeft Hij een vader. Die Vader is echter niet Jozef maar God. Van Bruggen **ziet** **deze** titel inhoudelijk dicht staan bij de titel 'Christus'. Hij wijst daarvoor bijvoorbeeld op de vraag die Kajafas aan Jezus stelt: bent u de **Christus**, de **zoon** van de levende **God**? Kajafas ziet beide aanduidingen in elkaars verlengde. Beide waren volgens Van Bruggen vrij **vaag** in de Joodse verwachting. Pas het optreden van Johannes de Doper

activeerde ze en maakte de mensen alert op de verschijning van iemand met die titels. Pas na Johannes kon Kajafas zo'n vraag stellen. Deze uitleg van Van Bruggen staat tegenover twee andere opvattingen van 'zoon van God'. De ene ziet daarin een directe aanduiding van de verhouding tussen Jezus en de Vader die al van eeuwigheid bestond. Dan zou de betekenis van deze woorden in het Nieuwe Testament probleemloos samenvallen met het dogmatische gebruik van die titel in de latere kerkelijke leer. De andere opvatting benadert de titel 'zoon van God' tegen de achtergrond van het spreken van het OT over het volk Israël of de koning als zoon van God.

Terecht

In het vorige artikel gaf ik al aan het terecht te vinden dat Van Bruggen onbevangen zoekt naar de historische kleur van dergelijke uitdrukkingen in de bijbel. Overtuigend vind ik het dat de titel 'zoon van God' dicht aan ligt tegen de titel 'Christus' en in de eerste plaats een aanduiding is van de mens Jezus.

Nu wordt daar tegenin gebracht dat de bijbel ook spreekt over het zenden van de zoon door & Vader. Dan was de tweede Persoon in God dus al 'zoon' voordat Hij mens werd. Wat Van Bruggen daar in eerste instantie tegenoverzet, vind ik niet sterk. Dit 'zenden' zou slaan op een aardse zending: van Bethlehem naar Golgotha. Zowel in Joh 3 als in 1 Joh 4 lijkt het mij echter duidelijk dat er een beweging van de hemel naar de aarde beschreven wordt. In 1 Joh 4 lezen we eerder bijvoorbeeld dat Jezus Christus 'in het vlees gekomen' is. Daarmee correspondeert dat de Vader Hem in het vlees 'gezonden' heeft. Sterker vind ik echter Van Bruggens latere opmerking dat dit een vorm van spraakgebruik kan zijn. De bijbel kan schrijven dat 'Jezus' in het vlees kwam, terwijl de naam 'Jezus' strikt genomen alleen past na zijn

geboorte. Zo zou de Bijbel ook kunnen zeggen dat God zijn zoon zond, zonder dat dit een tegenargument is tegen de gedachte dat de titel 'zoon' strikt genomen hoort bij de mensgeworden Jezus.

Van Bruggen stemt ook tot nadenken als hij de toevoeging bespreekt die Jezus' zoonschap bij Johannes vaak krijgt: eniggeboren Zoon. Op grond van de woordenboeken was ik gewend om daarvan te zeggen: eniggeboren betekent gewoon 'enig', 'uniek' en het slaat op de exclusieve liefdesrelatie tussen de Vader en de Zoon in de eeuwigheid. Maar in het commentaar van Van Houwelingen op Johannes vond ik een verwijzing naar recente literatuur waarin betoogd wordt dat dit woord altijd de gedachte van een 'geboorte' met zich meebrengt. Hoe sterk die opvatting staat, kan ik niet beoordelen. Maar dat er grond voor is, werd me duidelijk. Dat betekent dat je voor de keus staat: of hiermee wordt in de bijbel rechtstreeks zoiets als de 'eeuwige generatie' van de Zoon uit de Vader geleerd of dit woord duidt op de unieke plaats van de als mens geboren Jezus.

Eerste en tweede laag

Ik wil van Van Bruggen dus leren, dat 'zoon van God' in de evangeliën in eerste instantie de titel voor een mens bedoelt te zijn. Als je het totale tekstmateriaal op dit punt overweegt, werkt Van Bruggens leesrichting als 'eye-opener', die vaak een natuurlijker verklaring biedt. Als voorbeeld noem ik Gabriëls woord tegen Maria (Luk 1 : 35): jouw kind wordt door God zelf in je verwekt; daarom zal Hij zoon van God genoemd worden. Hier ligt toch wel heel direct een verklaring voor Jezus' titel in zijn unieke menselijke afkomst. Als deze titel van meet af moet duiden op Jezus' eeuwige zoonschap wordt de uitleg van dit woord gekunsteld. Maar anders dan Van Bruggen denk ik wel dat er aansluiting is bij

plaatsen in het Oude Testament waar mensen 'zoon van God' heten. Hij noemt die plaatsen wel, maar daarbij lijkt hij voorbij te gaan aan het feit dat juist de koning uit Davids huis 'zoon van God' kan heten (2 Sam 7 en Psalm 89). Van Bruggen brengt deze teksten alleen in verband met de titel 'zoon van David'. Maar ze geven volgens mij ook grond om Jezus' titel 'zoon van God' als aanduiding van zijn koninklijke positie te beschouwen. Omdat Jezus daarbij steeds duidelijk maakt: 'Ik kom van God', zitten er in deze titel in zijn geval direct twee lagen. Deze menselijke erfgenaam van Davids troon staat als enige in een unieke oorsprongsrelatie tot God. Deze 'zoon van God' is op een unieke manier 'de zoon van God'.

Derde laag

Nog verder gaat mijn volgende kritische noot bij Van Bruggens uiteenzetting over deze titel. Ik zie reden om al binnen de uitleg van de evangeliën ook een volgende stap te maken. Zoals Jezus' wonderlijke oorsprong als mens de bekende titel 'zoon van God' al verdiept, zo verdiept het besef dat Hij eeuwig God is die titel opnieuw. Achter de unieke oorsprong van deze mens, die geboren is met God zelf als Vader, ligt een unieke oorsprongsrelatie in God zelf. Zoals Jezus in zijn mens-zijn 'zoon van God' is, zo is Hij al van eeuwigheid de Zoon van de Vader. Van Bruggen schrijft: Het eeuwig God-zijn van Christus is een implicatie van het zoon-zijn van Maria's kind Jezus... Ik vind dat een waardevolle gedachte, maar zou vervolgens een stap verder willen gaan en dit niet alleen van Jezus 'eeuwig God-zijn', maar ook van Jezus 'eeuwig Zoon-zijn' willen opmerken. Het eeuwig 'Zoon-van-God-zijn' van Jezus is ook een implicatie van zijn 'zoonschap' als mens die geen ander mens maar God tot Vader heeft.

Argumenten

Ik noem daarvoor de volgende argumenten. Ook afgezien van de titel 'zoon van God' geeft de Bijbel aanleiding voor de gedachte dat er tussen God en Jezus voor zijn **komst** op aarde een relatie bestaat die **lijkt** op die van Vader en Zoon. Daarvoor neem ik mijn uitgangspunt in Joh 17. Jezus spreekt daar over de heerlijkheid die **Hij** 'bij de Vader' **had** eer de wereld **was**. Van Bruggen heeft gelijk als hij stelt: hier wordt niet met **zoveel** woorden gesproken over de heerlijkheid als 'zoon'. Maar toch zijn er **twee** punten die in de buurt van dat zoon-schap komen. Jezus heeft de heerlijkheid 'bij' de Vader. Dat woordje 'bij' duidt op een **persoonlijke** relatie tussen de 'Ik' die hier aan het **woord** is en de Vader. En in die persoonlijke relatie zit tegelijk een **bepaalde** orde: de Vader bezat de heerlijkheid niet 'bij Hem', maar Hij had die heerlijkheid 'bij de Vader'. De Vader is dus de eerste in die persoonlijke **liefdesrelatie**. Jezus spreekt **over** een heerlijkheid die **Hij** eeuwig ontving van de Vader. Tussen de Vader en Hem zelf bestond een persoonlijke relatie die tegelijk een **oorsprongsrelatie** was. Dat is precies dezelfde structuur als die **tussen** God als Vader en Jezus als Zoon.

Ook verder spreekt de bijbel zo over Jezus' heerlijkheid. De eerste verzen van de brief aan de Hebreëen bijvoorbeeld typeren 'de **Zoon**' als 'de afstraling van Gods heerlijkheden de afdruk van zijn wezen'. Van Bruggen **zegt** hiervan: met **terugwerkende** kracht wordt de typering '**Zoon**' ook gebruikt voor Jezus zoals Hij altijd bij God **was**. **Dan** is het alleen een bepaalde manier van spreken. Daartegenover geloof ik dat er ook een inhoudelijke grond voor is. 'Afstraling van zijn heerlijkheid' past **weer** bij een eeuwige oorsprongsrelatie. En het gaat hier niet alleen om de persoon van Jezus na zijn vleeswording. De **schrijver** noemt ook zijn werk bij

het scheppen en in stand houden van de wereld.

Dimensies

Het lijkt mij **aannemelijk** dat deze diepste implicatie van de titel 'zoon van God' al in het tijdvak van het NT bestond, **zeker** in de tijd dat Hebreëen geschreven werd. In diezelfde periode werden de evangeliën geschreven. Misschien eerder dan Hebreëen, maar vergeleken met de jaren '30 van die eeuw (het tijdvak van Jezus' leven zelf) toch op relatief vergelijkbare afstand in de tijd. Ik **zie** ook veel in een opvatting van het evangelie van Johannes, waarin verondersteld wordt dat de **schrijver** met zijn vertelling over Jezus o.m. een dwaling over de persoon van Jezus wilde tegengaan: Jezus volle mens-zijn én zijn volle god-zijn werden ondergraven. Dan zouden de evangelisten bij hun gebruik van deze titel bij de **beschrijving** van Jezus' leven op aarde ook die laatste implicatie **kunnen** omsluiten.

Dat betekent niet dat in de tijd **die de evangelist beschrijft** (van Jezus' optreden) deze diepere implicatie van de titel al duidelijk **was**. Maar **in de tijd waarin en met het oog waarop** de evangelisten **schrijft**, wel. En omdat **we** via de evangeliën zowel met dat eerste tijdvak als met dat latere kennismaken, zullen we er ook die diepste implicatie **minstens** af en toe tegenkomen.

Rond de titel 'zoon van God' in de evangeliën bestaan dan meerdere dimensies:

dimensie I: het Oudtestamentische gebruik van deze titel **voor** de **kening** uit Davids huis. Deze dimensie kon al duidelijk zijn in de tijd die de evangeliën **beschrijven**.

dimensie 2: de aanduiding van de goddelijke oorsprong van de mens Jezus. Ook deze dimensie werd al duidelijk in Jezus' tijd.

dimensie 3: de **realiteit** van Jezus' eeuwige **zoonschap** als **tweede** Persoon in God. Voor deze dimensie zal in Jezus' eigen tijd nauwelijks oog zijn **geweest**, maar in de tijd

van het schrijven van het evangelie wel.

Voorbeelden

Niet altijd zijn **deze** verschillende **betekenisaspecten** duidelijk van elkaar te onderscheiden. Wel zijn er plaatsen die duidelijk bij één van de genoemde betekenissen passen. Van Bruggens accent (goddelijke oorsprong van de mens Jezus) is **ook** het accent van de meeste plaatsen in de evangeliën. Als voorbeeld **noemde** ik al Gabriëls woord tot Maria.

~~Het~~ Oudtestamentische gebruik van deze titel **past** bij het woord van Kajafas. Ik **kan** me **moeilijk** voorstellen dat hij zich zo **zou** aansluiten bij de boodschap van Johannes de Doper **dat** hij **alleen** op grond **daarvan** deze titel en de titel 'Christus' als **vanzelfsprekend** gebruikt en naast elkaar **zet**. **Als** er op dit punt **ook** in de Joodse traditie een – misschien dun – **lijntje loopt**, ligt de titel 'zoon van God' **↖** **dichtbij** 'gezalfd' en dus bij een koninklijke **gestalte**.

De laatste dimensie van 'zoon van God' past bijvoorbeeld bij de bekende woorden uit Joh 3 : 16: God heeft uit liefde voor de wereld zijn eniggeboren Zoon gegeven. Van Bruggen gaat bij zijn bespreking van deze tekst **mijns inziens** voorbij aan dat 'gegeven heft'. Hij **doet** of er **alleen** maar staat wat **vs 17 zegt**: 'gezonden heeft'. En daarvan zagen we dat hij het verklaart van de aardse zending van Jezus van Bethlehem naar Golgotha. Maar omdat Jezus 'gegeven' **zegt**, gaat deze uitleg bij deze tekst zeker niet op. Dit woord moet wel betekenen dat God een **bijzonder** offer bracht toen Hij Jezus naar de aarde **stuurde** om te lijden. Het kostbaarste wat **God** **had** (voor Jezus geboorte!), stelt **Hij** ter **beschikking**. De woorden 'zijn eniggeboren zoon' **moeten** daarom in deze tekst een **aanduiding vormen** van de waarde die deze Persoon voor God altijd al bezat. Ze tekenen dan iets **van** de eeuwige relatie **tussen** de Vader en Hem die wij kennen als Jezus.

In strijd met de leer?

Komt Van Bruggen hier niet in strijd met de leer? **Onze belijdenis** ziet 'zoon van God' als **wezensaanduiding** en kent de gedachte van een 'eeuwige generatie'. In het vorige artikel betoogde ik dat je **Van Bruggens boek** niet langs die meetlat hoeft te leggen. Het gaat hem niet om een ontkenning of bestrijding van die leer, maar om de **oorspronkelijke waarde van uitdrukkingen binnen** de evangeliën.

Toch heb ik **ook** hier twee vraagpunten. **Van Bruggen** lijkt **zelf** niet helemaal trouw aan het uitgangspunt dat je exegese en dogmatiek moet onderscheiden. Hij stelt namelijk zelf de gedachte **van een** eeuwige generatie **aan** de orde. En hij merkt dan op dat deze gedachte te billijken is 'voorzoover' men ermee de belijdenis **van Jezus' godheid** wilde **beschermen**. Ongetwijfeld bedoelt hij zo methodisch verschil te maken tussen de latere leerontwikkeling en zijn exegetisch gerichte uiteenzetting. Maar **de** manier waarop hij formuleert, sluit in het voorbijgaan toch ook een dogmatische bewering in. Consequenter en helderder was het geweest als hij het gelaten had bij **een** opmerking in de volgende trant: 'Of de Schrift grond **biedt** voor de belijdenis van de 'eeuwige generatie' is een zaak voor de dogmatische **be-zinning**'.

De **tweede** vraag raakt het gegeven dat **Van Bruggen** bij dit thema alleen **& godheid van Jezus** ziet als de zaak die de belijdenissen **willen** verwoorden. Gaat het niet om twee punten? **Behalve** over Jezus' godheid willen ze **ook** iets zeggen over de onderlinge verhouding tussen de eerste en tweede Persoon in God. Dat laatste blijft bij **Van Bruggen** buiten beeld als hij zijn exegese vergelijkt met de latere leerformuleringen.

Hierachter ligt **een** breder probleem. In het vorige artikel onderscheidde ik tussen de bewoordingen van de belijdenis en de leerinhoud van de bijbel die met die be-

woordingen verwoord wil zijn. Die **leerinhoud** is bindend. De bewoordingen niet. Als je dit vergeet, verval je tot confessionalisme. Maar het roept natuurlijk wel de **vraag** op: **wat zijn bewoordingen** en wat is inhoud en wie maakt dat uit? **On-**vermijdelijk is het dat daarover verschil van inzicht kan groeien. **Con-**creet toegespitst op het punt **waar** het nu **over gaat**: is het spreken van een eeuwige generatie alleen maar een manier van verwoorden of komt er een eigen inhoud in mee? Omdat het Van Bruggen gaat om het methodisch verschil tussen de oorspronkelijke zin van bepaalde termen en de latere **leerontwikkeling**, én omdat **hij** naar eigen overtuiging alleen bepaalde bewoordingen van de leer relateert, mag je – bij alle **noodzakelijke** discussie – mijns inziens **niet** de trouw aan de leer in geding brengen.

Opgave

Wel is het goed vragen rond de belijdenis als die waar ik zojuist op wees, breder met elkaar te bespreken. Ze hebben al vaak in de kerkgeschiedenis gespeeld. Maar nog **steeds** stuit je erop in **samensprekingen** met andere **kerken** en **christenen**. En ook binnen de Gereformeerde **Kerken** kun je ze niet ontlopen. Je **kunt** van harte staan achter de lijn die wij als kerken op dit punt **kennen**, **maar** tegelijk kun je er niet om heen dat **ook** ons standpunt niet zonder open einden is, waarover je verder moet denken.

Zo ben ik al bezig met de opgaven waarvoor dit **boek** ons stelt. Ik **noem** er nog een. Dit exegetische **boek** **daagt** de gereformeerde dogmatiek krachtig uit. Op **allerlei** punten schept het afstand (iets **anders** dan: tegenstelling!) **tussen** geijkte begrippen en **gedachtengangen** (ook bij de **kerkleden** die geen theoloog zijn) en het **spraakgebruik** en de verbanden **binnen** de **evangelieën**. Dat geeft een **vervreemdings-**effect, waardoor je eerste reactie **gauw** defensief is. Maar als je beseft dat **elke** dogmatiek de kleur

van zijn eigen tijd heeft, zie je de uitdaging. Een exegetisch gericht boek als dit geeft impulsen voor een eigentijdse **waar** nodig vernieuwde systematische bezinning op de leerinhoud van de bijbel. Ook in dit opzicht staat **Van Bruggen** in een traditie. Rond de Vrijmaking werd er veel verwacht **van** de nieuwe (heils-)historische gerichtheid binnen de gereformeerde theologie. Onder andere bestond het besef dat de gangbare **dogmatiek** te statisch was en op punten gedateerd. De nieuwe gerichtheid zou, dacht men, leiden tot **vernieuwing** van de dogmatiek, en misschien zelfs tot nieuwe **belijdenisvorming**. **Daar** is aanvankelijk niet veel van **gekomen**. Naar **mi**jn inzicht komt **dat**, behalve door praktische oorzaken, **ook** doordat het **heilshistorische kader** zelf nog te veel dogmatiek bleef en **te** weinig de historische context van de bijbelse teksten zelf methodisch wist te ontginnen. Van Bruggens exegetische **werk** doet dat wel. Misschien is het in dogmatisch opzicht soms te argeloos (zie **boven**), maar dat heeft als voordeel dat het zo een echt **kritische** functie **kan** hebben tegenover bestaande dogmatische denkwijzen. Dat zou de theologie moeten stimuleren in haar **dogmatische** en andere **systematische bezinning**. **En** het kan kerken en christenen doeltreffender **maken** in het omgaan met, en overdragen en verdedigen van de leer van Christus naar binnen en naar buiten.

Slot

In dit en het vorige artikel besprak ik van Jakob **Van Bruggen**, *Het evangelie van Gods zoon. Persoon en leer van Jezus volgens de vier evangeliën*. Dit **boek** is een deel van de derde serie *Commentaar op het Nieuwe Testament*, die uitgegeven wordt door Kok in Kampen. Het **verscheen** in 1996 en de prijs bedraagt f 50,00.

DEBEN SIEGEM

de ben siegem

EN AL HET VOLK ZEGGE: AMEN 2

J. Smelik

LITURGIE EN GEMEENTE

In De Reformatie van 4 oktober jl. (Jaargang 73 nr. 1) schreef ik een artikel over het zeggen of zingen van het Amen door de gemeente. Ik ontving verschillende verzoeken om een vervolgartikel te schrijven waarin praktische zaken aan de orde zouden komen. Er blijken diverse gemeenten te zijn waar men bezig is om het gezongen Amen in te voeren of waar men het zojuist ingevoerd heeft.

Vaak zijn het liturgiecommissies die concrete stappen ondernemen om te bereiken dat het Amen aan de gemeente teruggegeven wordt. Bij het formuleren van hun voorstellen aan de kerkenraad stuiten zij op vragen als: waar moet een Amen door de gemeente gezongen worden en waar niet? Moet men altijd hetzelfde Amen gebruiken? Op deze en andere praktische vragen gaat dit artikel in. Voor de goede orde lijkt het mij zinvol vooraf met nadruk te stellen dat in dit artikel niet meer dan handreikingen geboden worden. Niet zelden zijn er andere opties denkbaar en verdedigbaar. Verder zal ik in dit artikel niet inhoudelijk ingaan op de vraag waarom het Amen aan de gemeente teruggegeven dient te worden. Daarvoor kan men desgewenst terecht bij het vorige artikel.

In dit artikel wordt uitgegaan van onze huidige praktijk, dus van de orden van dienst zoals we die momenteel kennen. In deze orden wordt Amen gezegd na het votum, de vrede-/zegengroet, na de gebeden, de preek en na de slotzegen.

Mogelijkheden

Verschillende gemeenten maken

gebruik van het drievoudige Amen uit Gezang 3 ('De Apostolische Geloofsbelijdenis' op de melodie van Paul Chr. van Westering). Dat is op zichzelf een bruikbare mogelijkheid. Ook wordt het slot van gezang 18 (Ja, amen, ja, halleluja!) wel gebruikt. Maar dat heeft mijn voorkeur zeker niet, al was het alleen al omdat dit fragment evengoed als halleluja-acclamatie gebruikt kan worden. Wanneer iets als 'Amen' moet functioneren, moet dat ook duidelijk zijn. Wellicht zijn er ook gemeenten die de slotregel van Psalm 89 vers 18 als Amen gebruiken: 'Geloofd zij God de Heer voor eeuwig. Amen, amen.'

De zojuist genoemde mogelijkheden zijn niet als 'verkeerd' te k-stempelen. Toch wil ik de vraag opwerpen of het nu nodig en ideaal is dat wij fragmenten van bestaande liederen uit hun context rukken en als 'Amen' laten fungeren. Er zijn immers hele goede alternatieven die men eenvoudig door een gemeente uit te voeren zijn.

Bij dit artikel staan drie mogelijkheden afgedrukt om het Amen te zingen. De meest simpele vorm van

een gezongen Amen is om het woord op één toon te zingen. Die mogelijkheid staat onder voorbeeld a aangegeven. Even makkelijk is om het woord Amen met een zogenaamde leidtoon te zingen, zoals onder voorbeeld b te vinden is. Bij a en b wordt het woord Amen één keer gezongen (enkelvoudig Amen). Maar men kan het woord ook drie keer achter elkaar zingen (drievoudig Amen). Een voorbeeld treft u aan onder voorbeeld c. Ook het slot van gezang 3 is een voorbeeld van een drievoudig Amen. Het is beslist niet aan te bevelen om elke keer wanneer er in de kerkdienst Amen gezongen moet worden, gebruik te maken van een drievoudig Amen. Dat is teveel van het goede en wordt bovendien al snel vermoeiend en ietwat overladen.

Het vorige artikel leverde mij verschillende telefoontjes op met vragen over de concrete uitvoering van het gezongen Amen: hoe werkt dat nu in de praktijk en hoe leg je dat aan de gemeente uit?

Het zingen van het Amen lijkt voor menigeen moeilijker dan het in de praktijk eigenlijk is. Het werkt als volgt: wanneer de voorganger uitgesproken is, slaat de organist een akkoord aan. Als de gemeente het orgel hoort, ademt zij rustig in en zingt vervolgens 'Amen'. Wie aan de gemeente deze uitleg geeft, zal ontdekken dat het voor geen enkele gemeente een probleem is. Iedereen blijkt exact aan te voelen wanneer het Amen moet klinken. Het maakt hierbij niet uit of het om een enkelvoudig of meervoudig Amen gaat. Het zal hopelijk een vanzelfsprekendheid zijn dat men het gezongen Amen niet plompverloren in de

kerkdiensten moet **gaan invoeren**. Het vergt **op z'n** minst een zo'n duidelijk mogelijke uitleg over het **waarom** en hoe. Daarbij moet **men** overigens **ook** oppassen om niet naar de andere kant door te slaan: er schijnen **gemeenten** te zijn waar men maar liefst twee, **drie** complete gemeentevergaderingen gevuld heeft met het praten over het **ge-zongen Amen**. Dat lijkt **mij** vrij overdadig **en** overbodig. Wel **is** het sterk aan te bevelen om het **zingen van** het Amen te oefenen met de **gemeente**. **Voorafgaande** aan een kerkdienst of op een **gemeentevergadering** kan dit **uitstekend** plaatsvinden.

De noodzaak tot oefening geldt te meer voor het *gesproken* Amen. Een gemeente kan het Amen niet **alleen** zingen **maar ook** zeggen. Het vorige artikel besloot ik met de opmerking dat het gesproken Amen de meest eenvoudige, **maar een** even **mooi en waardevolle** mogelijkheid is als het gezongen **Amen**. Wat uitvoerbaarheid betreft, vergt het **gezamenlijk** uitspreken van het Amen meer oefening dan het zingen. Dit komt omdat de organist **niets aangeeft** en de gemeente helemaal **op eigen benen** moet **staan**. Helemaal in een tijd, **waarin** 'mondigheid' en 'zelfstandigheid' hoog in het vaandel staan, zal dat echter juist als een **voordeel** beschouwd worden. In tegenstelling tot het zingen moet **men** bij het spreken zelf 'aanvoelen' **wanneer** het Amen komt. Dat vergt enige oefening. **Maar** elke gemeente kan het zich heel goed eigen **maken**. Nog sterker **dan bij een** gezongen Amen, wordt van de gemeente alertheid verwacht. Je moet bij 'de les' zijn en **blijven**.

Votum, groet & gebeden

Wanneer het votum door de gemeente wordt uitgesproken of gezongen, **kan** het **Amen** komen te vervallen. Als het votum en de **zegengroet** door de **predikant** gezegd worden, wordt binnen een kort

tijsdbestek twee keer Amen gezegd of gezongen. In dat geval zou ik daarom **kieszen** voor tweemaal een gesproken Amen. Het houdt het '**ritme van** de dienst' goed gaande; **twee** keer vrij kort achter **elkaar** Amen te zingen **haalt 'de vaart'** uit de dienst die net begonnen **is**. Wanneer het **votum** gezongen wordt door **de gemeente en de predikant** de **vrede-/zegengroet** uitspreekt, kan **laatstgenoemde** ook goed door **een** gezongen Amen gevolgd worden.

In de kerkdiensten wordt in de regel op twee plaatsen gebeden. Wie deze gebeden door de gemeente **met** Amen wil laten **beamen**, komt voor een praktisch probleem te staan: **hoe is** voor de gemeente duidelijk wanneer Amen gezegd of **ge-zongen** moet worden. Dit probleem is vrij eenvoudig op te lossen. De vorige keer (*Reformatie*, 7311, 12) wees ik **op** het gegeven dat in de nieuwtestamentische lofprijzingen het Amen doorgaans geplaatst is **M woorden** als 'in alle eeuwigheid' of 'van eeuwigheid tot eeuwigheid'. Dat was blijkbaar het **slot van een** vaste **formule** waardoor het **voor** iedereen duidelijk **was** dat er Amen op moest volgen. In onze heden-daagse praktijk **kunnen** we voor hetzelfde doeleinde dergelijke vaste formules goed **gebruiken**. Zo **kunnen** de gebeden **in** de kerkdienst beëindigd worden met **formules** als:

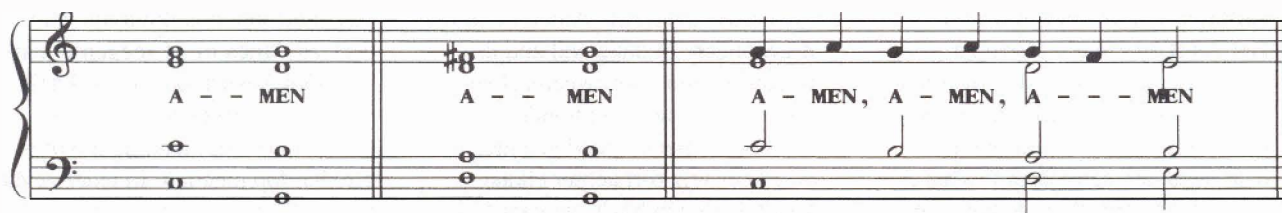
- *Dit bidden wij u in de naam van uw Zoon Jezus Christus, die met U en de Heilige Geest leeft en regeert in eeuwigheid*.
- *Verhoor ons, hemelse Vader, in de naam van Jezus Christus, uw Zoon*.
- *Dit alles, genadige Vader, bidden wij U in de naam van onze Here Jezus Christus*.

Zoals u **wellicht** opvalt, zijn bovenstaande formuleringen geënt op de slotregels uit de formuliergebeden (*Gereformeerd Kerkboek 560-568*). Wanneer een (voorbeden)gebed met het **Onze** Vader eindigt, is **voor**

een gemeente ook duidelijk **wanneer** zij Amen moet zeggen of zingen. **Ook** bestaat de mogelijkheid dat een gemeente zelf het hele Onze Vader (of vanaf de doxologie) hardop meebidt. In ieder geval wordt **door het** gebruik van vaststaande **formules** duidelijk wanneer de **gemeente** Amen moet zeggen of zingen.

Amen na de preek

Ten aanzien van het Amen op de preek **stuite men** ergens in een gemeente op het probleem dat niet **iedereen altijd kan** instemmen met alles wat in de preek **gezegd** werd. Vanuit die optiek werd gepleit dat de voorganger het **Amen** na de preek **blijft** uitspreken. Dit voorval illustreert maar **weer** eens hoe liturgische **vormgeving** (in dit **geval** het zingen van het Amen i.p.v. spreken door de voorganger) inhoudelijke vraagstukken oproept, aan het licht brengt. **Ook** blijkt opnieuw dat vorm **en** inhoud **onlosmakelijker met elkaar** verbonden zijn **dan sommigen** beweren. Nu is het hier niet de plaats om uitvoerig in **te gaan op** functie en positie van de preek. Dat vdt trouwens ook teveel buiten **mijn competentie**. Het lijkt **mij** bovendien niet nodig. Want **ook** als de predikant **zelf** het Amen uitspreekt, wordt dit geacht het Amen van de **gemeente** te **zijn**. Het probleem bestaat dus in feite al in de huidige praktijk en je kunt de vraag **stellen** waarom **men** nu pas dit probleem signaleert. Bovendien zou de consequentie eisen dat ook het Amen van de voorganger achterwege gelaten moet worden en dat **men** evenmin het zogenaamde 'Amenlied' **mee** zou **kunnen** zingen. De preek **is** het **onderdeel** in de liturgie waarin de **voorgelezen Schriften** verklaard en **bediend** worden. Het lijkt mij juist dat we ons handelen **ten** aanzien van het Amen op die preek laten bepalen door de opvatting dat de predikant het Woord van **God** brengt en het zuiver (in overeenstemming **met de**

Schriften) bedient. **Daarop** past het Amen van de gemeente. Dat er wellicht wel eens opmerkingen op de **kansel** gemaakt worden waar **je** over **kunt discussiëren**, ondermijnt **deze** regel uiteraard niet. Je **laat** je beleid niet bepalen door **uitzondingsituaties**. En **wanneer** er frequenter of ingrijpender kritiek op de preek is, zitten we niet primair **met** een **liturgisch** vraagstuk, **maar** is er op ons kerkelijk **erf** meer aan de hand. Dergelijke problemen kun je niet oplossen door wat liturgisch **gesleutel**. Het is juist andersom: de liturgie **vraagt** er om dat het probleem uit de wereld geholpen **wordt**.

Vooralsnog zie ik geen **reden** om het Amen na de preek een aparte behandeling te geven. Bet is dus heel goed mogelijk dat de gemeente **het** Amen zegt **of zingt**. Volgens **onze** orden **van** dienst volgt er op de Bediening **van** het Woord een 'Amenlied'. Dit betekent **dus** dat dit lied de functie moet hebben van het **woord** 'Amen'. Vanuit dat gezichtspunt zou het dubbelop zijn wanneer er eerst het **woord** 'Amen' gezongen of gesproken zou worden en er vervolgens een Amenlied w u volgen. Het lijkt mij het **meest** logisch en **ideaal** wanneer gekozen wordt voor **óf** het één **óf** het ander. Wanneer men kiest voor een **Amenlied**, is een gezongen of gesproken Amen overbodig. Het is goed verdedigbaar dat men hier het woord Amen helemaal achterwege laat.

Zowel bij het Amenlied als bij het gezongen **Amen** komt men voor het **probleem** te staan dat voor de gemeente duidelijk **moet** zijn wanneer de predikant zijn preek beëindigt. Er zijn gemeenten waar de voor-

ganger het Amen van de gemeente inleidt door het uitspreken van een regel als 'Laten wij met deze woorden instemmen door "Amen" te zeggen'. Of: 'Laten we nu be-amen ai wat naar Gods Woord gesproken is'.

Voor dergelijke aankondigingen, die grotendeels een regie-aanwijzing **bevatten**, kan ik **geen** enthousiasme opbrengen. Een liturg is te allen tijde iets anders **dan** een regisseur of **televisie-omroeper**. Ik zou er sterk **voor willen** pleiten om formuleringen te gebruiken die **inhoudelijk** meer om het lijf hebben, die uitstijgen boven het **doen** van een overwegend **zakelijke** mededeling. De predikant zou bijvoorbeeld de preek **kunnen** beëindigen met de woorden:

- *Zalig die het Woord van God **b-**ren en het bewaren (Luc. 11 : 28; vgl. ook Openb. 1 : 3, 22 : 7).*
- *Wie een oor heeft, die hore, wat de Geest tot de gemeente zegt (Openb. 2 : 7).*
- *Geprezen zij de Vader, de Zoon en de Heilige Geest, van nu aan tot in eeuwigheid.*
- *Dit wordt u verkondigd in de naam van de Vader, Zoon en Heilige Geest.*

Slotzegen

Hierboven noemde ik al terloops dat men niet altijd een drievoudig Amen moet gebruiken. Er is wat voor te zeggen om in de kerkdienst altijd een enkelvoudig Amen te zeggen of te **zingen**. Na de slotzegen vind ik een drievoudig **Amen** functioneel. Een drievoudig 'amen' is **immers** een **definitieve** afsluiting **dan** een enkelvoudig. Boven-

dien sluit het **getal** 'drie' mooi aan bij de **driedeligheid** van de zegen uit Numeri 4:

- (1) *De HERE zegen u en behoeft u;*
- (2) *de HERE doe zijn aangezicht over u lichten en zij u genadig*
- (3) *de HERE verheffe zijn aangezicht over u en geve u vrede.*

In andere kerkgenootschappen wordt na de **zegen** ook wel de derde strofe uit het lied 'Zegen ons, Algoede' gebruikt (**Liedboek** voor de Kerken, 456):

*Amen, amen, amen!
Dar wij nier beschamen
Jezus Christus onze Heer,
amen, God, uw naam ter eer!*

Wanneer dit gezang voor liturgisch gebruik vrijgegeven **wordt**, zijn er weiliicht gemeenten die deze mogelijkheid willen **benutten**.

Tot besluit

Het vorige artikel leverde ook reacties **op** van **liturgiecommissies** die tegen de volgende **praktijk** aanliepen. In hun gemeenten is al jarenlang in redelijk goede **harmonie** over de eredienst **gesproken**, waarbij **zaken als beurtzang**, gebruik van instrumenten en het gezongen Amen aan de orde zijn geweest. Nadat **alles** breedvoerig is doorge-sproken, kwam het moment dat er stemmen opgingen om het **besprokene** nu ook in de **praktijk** van de 's zondagse erediensten te gaan **toepassen**. Men **was** namelijk tot de conclusie gekomen dat bijvoorbeeld het gezongen Amen een **verbetering was** voor de eredienst. **Eén** en ander gebeurde vanuit het besef dat de volmaaktheid hier **op aarde**

Ik geef dit verhaal door omdat het in meerdere gemeenten schijnt te spelen en dus **onze** aandacht verdient. Bij de concrete uitvoering van liturgische zaken (mals het gezongen Amen) moet blijkbaar **bij** voorbaat **rekening** gehouden worden met een huizenhoge drempel **tussen** 'spreken over' en 'daadwerkelijk **doen**'. Het zou goed zijn **wanneer** we zoeken naar wegen om dergelijke situaties te **voorkomen** of **hanteerbaar maken**.

Gereformeerd onderwijs en de toekomst

Een van de betere bijdragen tijdens de jubileumviering van het Gereformeerd *Pedagogisch Centrum* in september, was het referaat van dr. K. Veling. U hebt zijn verhaal kunnen lezen in ons blad van 1 november jl. Een van de hoofdpunten van zijn betoog was, dat het bij gereformeerd onderwijs niet gaat om een subcultuur. Gereformeerd geloven heeft een universele strekking en een weids perspectief: de aarde en haar volheid is van de HERE.

Een ander centraal punt was de stelling, dat we de **aandacht** niet moeten gaan **verplaatsen** van identiteit **naar** kwaliteit: de kwaliteit *van een gereformeerde school heeft alles met haar identiteit* te maken. *Het serieus-nemen van het gereformeerde karakter van de scholen maakt dun ook integraal deel uit van hun kwaliteit.*

Min of meer terzijde hiervan stelde Veling de vraag, welke consequenties de herkenning van gereformeerde belijders over de grenzen van kerken heen zou moeten hebben voor het gereformeerd onderwijs. Als zijn persoonlijke mening gaf hij, dat we deze broeders en zusters volop zouden kunnen betrekken bij de ontwikkeling van de gereformeerde scholen, zonder de beperkingen die wij daarbij vandaag hanteren. De ver-

Meegelezen

slaggeving van het **Nederlands** Dagblad **gaf door** uitvergroting van dit punt helaas een **scheef** beeld van het totale referaat.

Veling vindt overigens, dat over het **bewuste** punt verder moet worden gesproken, en ik ben dat met hem eens; mijn persoonlijke opvatting is, dat we geen **verandering** moeten aanbrengen in de huidige gang van zaken. **Vandaag** echter niet **meer** over wat **ik** denk, maar enkele passages uit wat **dr. P. van Gulp** naar voren bracht in *Reformanda* van 12 november jl.:

We ontdekken...

Dr. Veling betuigt dat de kracht van het **gereformeerd onderwijs** nauw gebonden is **aan** de kracht van de gereformeerde **gemeenschap**.

Maar hij ziet die **gereformeerde** ge-
meenschap **ruimer** dan de kerkelij-
ke gemeenschap. Hij **manoevert**
dat oorspronkelijk vrijwel uitslui-
tend kinderen uit 'vrijgemaakt-ge-
reformeerde kring' de **gereformeer-**
de scholen **bevolkten**. Maar dat is
vandaag anders.

Met name uit Nederlands Gereformeerde, Christelijk Gereformeerde en Hervormd Gereformeerde kring zijn heel wat leerlingen toegelaten.

We ontdekken dat er ook buiten de vrijge-
maakt **Gereformeerde gemeenschap gere-**
formeerd denkende mensen zijn, mensen

PHOTEN • VAN RIETSCHOTEN • VAN RIETSCHOTEN • VAN RIETSCHOTEN • VAN

VAN
HO
VAN
HOT
VAN
HOT
VAN

BOEKHANDEL
Uw boekenbestelling 010-4820488

VAN RIETSCHOTEN

Keizerswaard 8. 3078 AM Rotterdam. Winkelcentrum Keizerswaard

HOTEN • VAN RIETSCHOTEN • VAN RIETSCHOTEN • VAN RIETSCHOTEN • VAN

die de gereformeerde confessie liefhebben.

'We ontdekken', aldus dr. Veling. Alsof we nu ineens tot de conclusie komen: hé, er zijn meer mensen die de naam 'gereformeerd' dragen. Nota bene: toen de gereformeerde scholen, kort na de Vrijmaking, gesticht werden, wisten we heel goed dat er binnen de synodaal-gereformeerde kerken nog velen waren, die het eigenlijk wel met ons eens waren, maar die de stap van de Vrijmaking niet aandurfd. Bezwaarden onder de synodocratie, werden ze wel genoemd. En we kenden heel wat serieuze Gereformeerde Bonders. En we wisten ook heel goed dat de Christelijke Gereformeerde kerken wilden staan op de grondslag van Schrift en belijdenis. De Schriftkritiek en de verworping van de synodaal-gereformeerde kerken moesten nog komen! Er was toen nog veel over van het gereformeerd van vroeger.

Nu is de situatie wel heel anders geworden. Wie nu nog binnen de Hervormde kerk, de Christelijke Gereformeerde kerken en de Nederlands Gereformeerde kerken echt de belijdenis liefheeft en gereformeerd denkt, die zal toch zeker binnen zijn eigen kerkgemeenschap op de kerkelijke weg gaan om allerlei afwijkingen van Schrift en belijdenis aan te wijzen en aan te dringen op reformatie van de kerk. Het getuigt niet van diep historisch inzicht om te beweren dat de situatie in dat opzicht zoveel gunstiger is dan in de vijftiger jaren.

Vdop meedoen

Het is duidelijk dat dr. Veling de gemeenschap, waarvan het gereformeerd onderwijs een functie is, ziet als een boven-kerkelijke gemeenschap:

De gereformeerde gemeenschap in Nederland is breder dan & Gereformeerde Kerken (vrijgemaakt).

En hij is van oordeel dat de herkenning van gereformeerde belijders over de grenzen van de kerken heen

voor het gereformeerd onderwijs consequenties heeft.

Hij wil dat over die consequenties verder gesproken zal moeten worden. En geeft alvast zijn eigen mening als volgt:

Persoonlijk denk ik dat we deze broeders en zusters volop zouden kunnen betrekken bij de ontwikkeling van de gereformeerde scholen, zonder restricties die op dit moment doorgaans worden gesteld.

Die restricties gelden de toegelaten leerlingen en hun ouders van buiten de kerk (zie hieronder).

Dat houdt dus in, niet alleen toelating van leerlingen van buiten de kerk, zonder beperkingen, maar ook de toelating als leden en ook als personeel van mensen buiten de kerk. Zonder restricties. Immers: volop betrokken bij de ontwikkeling van gereformeerde scholen. En daarvan zegt Veling dan:

Een gereformeerde school kan een gereformeerde school zijn en zich als gereformeerde school verder ontwikkelen, ook als de achterban niet slechts bestaat uit vrijgemaakten.

We vragen ons af of hier de wens de vader is van de gedachte of dat dr. Veling erg naïef is.

(...)

Kwelwater

Achter de opvattingen van dr. Vtling zit uiteraard de gedachte dat je de karakterisering gereformeerd niet kerkelijk moet opvatten. Die gedachte is al jaren- en jarenlang door het ND gepropageerd. Eerst door drs. J.P. de Vries. Hij betoogde indertijd dat we tegenover zo'n overmacht aan seculariserende tendensen staan, dat we wel gedwongen worden om samen één front te vormen. Hij wilde die samenwerking trouwens niet alleen met wat men vandaag gereformeerden-inruimer-zin noemt, maar ook met evangelischen en baptisten enz. Bij de plannen om het ND in die zin mimer van opzet te maken en dus een algemene christelijke editie te geven naast de gereformeerde, kreeg men niet het gewenste pen e licht van de abonnees. Met een grote meerderheid werden op allerlei regionale vergaderingen van abonnees deze plannen afgewezen. Ze werden toen door de ND-top in de ijskast gezet. Enkele jaren later is toen de omslag gekomen. Dat gebeurde zonder dat de abonnees daarin enige inbreng hadden. De

EUROPESE EENHEID '99

Find 1998 wordt in Zuidlaren

het zendingscongres voor jongeren gehouden. Ruim 7.000 jonge christenen uit alle delen van Europa zijn één in hun verlangen anderen te bereiken met het Evangelie.

MISSION '99

28 dec '98 tot 2 jan '99

Bel voor meer informatie en de nieuwe brochure: **TEMA/MISION'99 • Telefoon 0342 - 462425**

statuten werden veranderd en voortaan was het ND geen gereformeerde krant meer zoals die vroeger was, maar een gereformeerde gezindte krant. Ook al noemt ze zich nog steeds 'gereformeerde ochtendkrant' (behalve in advertenties in KOERS, daar gebruikt men de naam christelijk!).

Het ND is toen de voortrekker geworden voor allerlei organisaties om hun deuren te openen voor mensen, die men wel gereformeerd noemt, maar die niet met ons aan één en dezelfde avondmaalstafel zitten. Die dus niet kerkelijk gereformeerd zijn.

Kwelwater is gevaarlijker dan een dijkdoorbraak, schreven we inder tijd van deze visie van J.P. de Vries. Kwelwater is water dat door de grondslag van een dijk dringt, er doorheen sijpelt. Het is niet dramatisch en levert niet direct gevaar op. Moet je je daar druk om maken? Maar het ondermijnt de dijk en

wanneer er daardoor een dijk breekt, is er geen houden meer aan. Zo is de ontmanteling van de dijken rond de kerk begonnen en wordt ze nog steeds doorgezet, juist door het ND.

Een waarschuwing Het Landelijk Verband van Gereformeerde Schoolverenigingen (LVGS) publiceerde onlangs enkele cijfers uit een enquête. Het percentage niet-gereformeerde leerlingen op gereformeerde scholen is sinds 1989 gestegen van 4,1 naar 7,2. Toch zijn de criteria niet veranderd. Voor toelating gelden namelijk als voorwaarden 'een ernstig begeren naar gereformeerd onderwijs' en 'volledige bereidheid in overeenstemming met de grondslag van & school te handelen'. Het LVGS acht kerkelijke gebondenheid 'zo vanzelfsprekend voor het waarborgen van de gereformeerde identiteit, dat hieraan onder alle omstandigheden moet worden vastgehouden'. En het wijs op

het lesgeven over de kerkgeschiedenis van de laatste vijftig jaar. Dat is maar één aspect van het lesgeven. Een leerkracht zal toch voor de jeugd een voorbeeld moeten zijn? Hoe kan hij dat als hij of zij kerkelijk niet gereformeerd is? En hoe zal zo iemand kunnen spreken over de grote werken van de HERE?

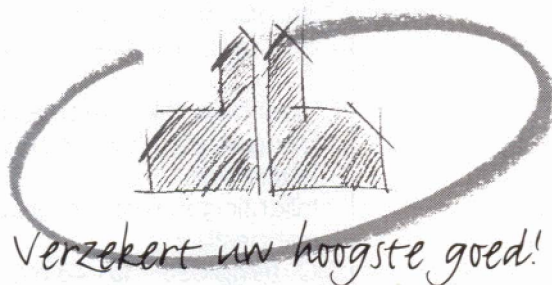
We hopen van harte & men dat uitgangspunt van het LVGS zal blijven vasthouden!

Fastfood en godsdienstigheid

De Bazuin van 14 november jl. interviewde Theo Zweerman, hoogleraar franciscaanse spiritualiteit te Utrecht. *Maakbaarheid is een waanidee*, staat erboven.

Een centraal thema in zijn werken vormen zijn gedachten over de kwetsbaarheid en weerbaarheid van de mens. Zweerman: 'Wat ik in onze huidige, westerse cultuur be-

donatus

Verzekerd zijn bij Donatus is een geruststellend gevoel. Al sinds 1852 dé verzekeraar voor uw kerkelijke eigendommen, maar ook voor al uw andere verzekeringsaangelegenheden. Vraag vrijblijvend onze brochure of offerte of maak een afspraak voor een vrijblijvend persoonlijk gesprek.

Postbus 500
5240 AM Rosmalen

Hoff van Hollantlaan 8
Tel. 073 5221700 • Fax 073 5221717

GELOOFWAARDIG VERZEKERD

dreigd zie, is het goede besef dat wij **mensen** kwetsbaar zijn en dat ons **bestaan** broos is. **Anders** gezegd: dat je als mens sterfelijk, eindig en begrensd bent. Het is precies dat besef dat **we wegdrukken ten bate van het waanidee** dat alles maakbaar is. Opvallend daaraan vind ik dat **bepaalde** dingen vooral makkelijk en snel moeten **kunnen**. **Mensen zoeken naar fast food** dat ze snel even in hun winkelwagentje kunnen **laden**. Terwijl ik **denk dat échte menselijkheid, échte religiositeit of godsdienstigheid**, niet **buiten een oriëntatie kan die op een ander levenstempo is afgestemd**.

Natuurlijk begrijp ik dat **onze** kwetsbaarheid en broosheid, het feit dat wij naakt geboren worden en ons bestaan wankel is, vraagt om bescherming en houvast. Maar, zeg ik dan, **waar** zoek je dat houvast, en **waar** zoek je die bescherming? En hoe voorkom je dat die **bescherming** leidt tot afscherming en **pantsering**, en aldus tot isolement? Daarom pleit ik voor een herwaardering van de positieve aspecten **van** ons kwetsbaarheid, juist omdat **die** broosheid ook een mogelijkheid biedt tot gevoel en open zijn. Want alleen daardoor zijn we in staat contact **met** de ander te leggen. Ik zie, kortom, ons wankel bestaan niet alleen als een beperking, maar tegelijk als **een** kans om me te laten bewegen en verplaatsen in de ander'.

Die gedachtegang staat haaks op twee aandoeningen die de (post)moderne **mens naar zijn mening** in een greep houden: het **verzekeringsyndroom** en het **opvoeringssyndroom**. **Met het eerste** doelt hij op de neiging van mensen om zich te **verzekeren** tegen alle **denkbare onheil en rampspoed**. Het tweede wijst op het **leef- en werktempo** dat nog alsmaar verder wordt opgeschoefd. Volgens **Z w e e m** maken die twee syndromen & t de **medemens** uit het zicht raakt of **een** marginale positie **krijgt toebedeeld**.

'Eén van de grootste bedreigingen

in onze huidige cultuur is **achte-loosheid**. Dat leidt tot **een** gebrek aan aandacht, respect en achting die de ander van **ons** mag vragen, gewoon omdat hij mens is. Niet om wat **hij** heeft, om wat hij kan of om **zijn** macht en status, maar puur om het simpele feit dat hij **een** mens is die recht heeft op erkenning.'

Witte steen

Het jongerenblad van de **Hervormd Gereformeerde Jeugdbond TijdSchrift** wijdt het **decembernummer** aan de toekomst en het bijbelboek **Openbaring**. Wat mogen christenen **verwachten** van het **eeuwige** leven?, vraagt ds. W. **Markus**. Kijk eens **naar** het jongetje Frank, dat zo graag met **zijn** lego speelt. Of naar die **grote** Jeroen, die van aanpakken houdt en graag voor zijn geloof **letterlijk** de handen uitsteekt. Hoe **kun** je nu verlangen naar het nieuwe Jeruzalem als dat zoveel saaier **lijkt** dan al het **mooie** hier op aarde? Ds. **Markus**:

Natuurlijk, we zullen **zéker** zingen. Maar niet **alleen** met **onze** monden. We **zullen ook** zingen met onze handen en **voeten**, **w** met heel ons nieuwe lichaam. We zullen wandelen en **niet moe** worden, werken en niet mat worden. Onvoorstelbaar, maar **dát** heeft God voor ons **weggelegd**. **Dát** is gas **een** toekomst met perspectief! Voor **Frank**, voor **Jeroen** en **voor allen** die overwinnen. Want 'wie overwint, **zal** alles **beërven**'!

Witte keursteen

Seroen en Frank Roeven dus niet bang te zijn dat zij **tekort** komen, **zij** zullen een taak **krijgen** die bij hen past. Want de **Heere** veegt ons persoonlijkheid niet uit. Dat blijkt heel duidelijk uit Openbaring 2 vers 17: '**Die** overwint (...), Ik **zal** hem geven een witte **keursteen**, en op de keursteen **een** **nieuwe** naam **geschreven** welke niemand kent dan die **hem ontvangt**'.

Ieder kind **van God** krijgt dus aan

STICHTING AFBOW

De stichting Afbouw te Kampen stelt zich ten doel de beoefening van de gereformeerde theologie te bevorderen door met name te helpen bij de financiering van proefschriften ten dienste v m promoties aan de Universiteit te Kampen.

Voor haar inkomsten is de stichting geheel aangewezen op giften van meelevende kerkleden.

Inlichtingen worden graag gegeven door het bestuur:

C. Timp 038 - 331 48 69,

B. Kamphuis 038 - 332 62 48 en

J.G. de Kimpe 038 - 331 63 84.

Giften, die fiscaal aftrekbaar zijn, worden graag ingewacht via bankrekeningno. 63.18.36.934.

ten name van Stichting Afbouw

p/a Hoefblad 4

8265 GM Kampen.

Postrekening van de Generale Bank te Kampen: 80 65 52.

het **begin** van de eeuwigheid een **witte** steen met **een** nieuwe naam erop. Onze oude naam **kennen** we maar **al** te goed. Die is **zondaar**: zondaar Jeroen, zondaar **Jannet** en zondaar **Frank**. Dagelijks botsen we er tegenop. Maar dan die **nieuwe** naam! **Ook** die is echt je eigen-naam: hij is **zó** persoonlijk dat **al**-leen jijzelf hem **begrijpt** (alleen wie hem ontvangt, kent hem). Het is je **eigenaam** die helemaal nieuw **ge**-schreven is, mals **alleen** Christus dat **kan**!

Als jij hem straks **krijgt**, zul je zeggen: Hoe is het **mogelijk**, het **klopt** precies. **Zó** ben ik – **zo** ben ik geworden, door **Hem**. Die ook **al** mijn **kwaad** heeft overwonnen. En die naam zal het meest **karakteris**-tieke, het meest individuele van jouzelf **doorklinken**. Je bent het helemaal, precies zoals **God** je be-doeld heeft.

Gegarandeerd

Het beeld **van** de keursteen komt uit de rechtspraak in de tijd van Jo-hannes, toen de meeste mensen niet konden lezen en schrijven. Wie toen bij **een** vonnis **werd** vrijge-sproken, **kreeg** als bewijs niet een schriftelijke bevestiging mee naar huis, **maar** een witte steen. Daaraan kon iedereen direct zien hoe het oordeel van de rechter **was** uitge-vallen.

Over het **oordeel** **kun** je natuurlijk k s t e e n s in angst zitten: Hoe zal het **straks** zijn? Kom ik wel door het oordeel heen...? En dan is het antwoord: Ja! Voor allen **die** de Here Jezus hebben liefgehad, ligt hun witte **keursteen** al klaar! En op die steen van God staat een naam gegrift die er beslist **niet** meer van verwijderd kan worden.

Geldt dat voor alle lezers van *Tijd-Schrift*? Ik zou het graag willen. De Heere zegt: 'Die overwint, zal Ik geven...' Het is voor hen die hun liefde **voor** Christus hebben volge-houden. Het gebeurde regelmatig dat ze struikelden. Maar toch gin-gen ze niet **voor** de wereld en haar begeerten **door de knieën**. Bij **Pe-trus** **liep** het bijna **mis**. Vandaar dat

de **Heere** na Zijn opstanding aan hem vroeg: **Heb je Mij** nog **lief**? En dat is precies de vraag die ook aan jou en **aan** mij wordt gesteld: Waar gaat je liefde naar toe? Heb je Mij **nog** lief? Als je daar 'ja' op **kunt** zeggen, **zul** je bij de opstanding ge-garandeerd **een witte** steen met een nieuwe naam krijgen.

Verwonderd

Dan **kom** je eindelijk tot je doel. Misschien kon je hier niet zo tot je recht komen, van alles ging mis. Je had **dít** willen worden, of **dát** **willen** zijn. **Maar** het **ging** niet: er was geen geld voor, of je kreeg dat ern-stige **ongeluk**. Of misschien **dúrfde** je niet meer, na alles wat je **over** je heen **kreeg**...

Dat zal allemaal voorbij zijn. Je **zult** verwonderd staan **over** jezelf: 'Dit **was** het, ja. Dit had ik **altijd** al willen doen, en eindelijk **kán** ik het, **dúrf** ik het!' En Jeroen? Jeroen **zal** **pas** echt **zijn** **handen** **uit de** mouwen kunnen **steken**. Werken voor zijn **Here** en **Koning**, als zijn hoogstper-soonlijke lofzang zonder einde!

CADEAU-TIP

vanaf
2 dec.

Een ontroerende roman
van Ali C. Drost-Brouwer

Saskia van Almèhre

Wanneer vindt Saskia haar geluk?
96 pagina's ing., f 17,50

Verkrijgbaar bij de boekhandel.

Oosterbaan & Le Cointre B.V.

Postbus 25 - 4460 AA Goes. Tel. 0113-215591

Kostelijke klassieke kinderversjes

Gegrond op Gods Woord en waarheid
voor huis en school, tds. J.H. Maatjes
32 pagina's, geniet f 6,00

Verkrijgbaar bij de boekhandel.

Oosterbaan & Le Cointre B.V.

Postbus 25 - 4460 AA Goes. Tel. 0113-215591

Ook verkrijgbaar bij
de boekhandel

Ds. J. van Amstel

Over Gods leiding gesproken...

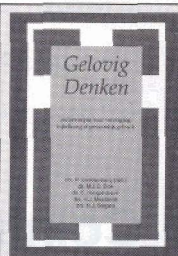
Indien er geen toeval bestaat, maar alles tot in de kleinste details leiding van God is, *waarom gebeuren de dingen dan zo?*

Een boek voor jongeren... en ouderen.

Ing. 112 pag., f 15,90

Oosterbaan & Le Cointre B.V.

Postbus 25, 4460 AA Goes, Telefoon 0113-215591

Ook verkrijgbaar bij
de boekhandel

Drs. P. Groenenberg (red.)

Gelovig Denken

Twaalf hoofdstukken over onderwerpen voor vereniging, bijbelkring of persoonlijk gebruik. Met gesprekspunten.

Geb. 204 pag., f 28,00

Oosterbaan & Le Cointre B.V.

Postbus 25, 4460 AA Goes, Telefoon 0113-215591

